

UN PRECEDENT EN LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI REIAL AL PAÍS VALENCIÀ: LA JURISDICCIO D'ONDA, 1393

RESUMEN

A fines del siglo XIV el Patrimonio Real en la Corona de Aragón se encontraba en un proceso de debilitación acelerado, siendo en los reinados de Juan I y Martín el Humano cuando se inician los intentos por recuperarlo, proceso más evidente en el caso de Cataluña. En el País Valenciano la situación de la jurisdicción de Onda en el año 1393 es un buen ejemplo de dichos intentos, centrados en el enfrentamiento monarquía nobleza, la Orden de Montesa concretamente, y que se plasman en primer lugar en la jurisdicción criminal por ser la más fácilmente alegable por la monarquía, complicándose todo el proceso por ubicarse sobre el tema de fondo de la pertenencia o no de la población a un señorío y su paso al realengo.

ABSTRACT

At the end of the XIV century, the Royal Patrimony in the Crown of Aragon was undergoing a quick weakening process, it was in the reign of Juan I and Martin the Human when the first attempts at recovery were performed; this above mentioned process was more patent in Catalonia. In the País Valenciano the situation in the jurisdiction of Onda in 1393 is a good exemple of those attempts, which were centered in confronting the monarchy and the nobility; the Order of Montesa more concretely; those attempts emerge, in the first place, in the criminal jurisdiction since this jurisdiction in the one which the monarchy can alegate most easily; the process gest more and more entangled since it foregrounds and questions another matter of concern namely the ownership of the village by a lordship or its change to a possessions of the Crown.

Una de les constants de l'evolució dels senyoriis medievals valencians fou la fluctuació periòdica en quant al repart dels drets jurisdiccionalis entre el senyor respectiu i la monarquia. El procés del repartiment de les terres ocupades als musulmans els anys de la conquesta implicà que les donacions de terra que feia Jaume I als membres de la noblesa foren en realitat la concessió de senyoriis que anomenariem «territorials», sobre els quals feren al seu torn els reparts de terres corresponents al camperolat.

Aquest repart de senyoriu «territorials» entre la noblesa va anar acompanyat freqüentment de l'exercici en la pràctica pel nou senyor de la jurisdicció civil, de la qual no sols existir concessió expressa del monarca, i entesa com la que

«permetia conèixer totes les causes civils i pecuniàries, donar tutors i curadors als menors d'edat i incapacitats, als béns d'absents i béns vacants, fer emancipacions de majors de set anys, autoritzar les alienacions de béns de menors i altres incapacitats, donar llicència per a les assemblees veïnals, concedir privilegis municipals, nomenar batlle i saig, i escriuà per els afers judicials i del municipi, controlar l'ordre públic, perseguir i empresonar els malfactors, fer crides i imposar bans sota certes penes, fer penyores per deutes, etc. El mixt imperi permetia, a més, castigar els furtus lleus, les baralles sense sang, etc.»¹

Tot aquest àmbit de la jurisdicció civil, acompanyada no sols dels drets citats, sinó també del quasi total control dels monopolis pels senyors en base a la seva apropiació *de facto* sense concessió expressa encara que tampoc cap intervenció contrària, es va vore fortament recolzada a inicis del segle XIV, quan Alfons el Benigne, després de molts anys de conflictes, aprova en 1329 el que es va anomenar la «jurisdicció alfonsina», açò és, el dret de qualsevol senyor territorial o simple propietari de terres al País Valencià, amb un nombre molt reduït de famílies vivint a elles de forma fixa, 15 de cristianes o 7 de musulmanes, a disposar i tindre eixe mixte imperi o jurisdicció civil d'una forma automàtica i reconeguda als Furs².

Però si l'àmbit de dita jurisdicció civil apareix netament i absoluta en mans de la noblesa valenciana, no passa açò amb les competències superiors, la jurisdicció criminal o mer imperi, la qual implicava el coneixement de les causes criminals i de totes aquelles civils que comportaren una pena de sang, fóra mutilació o mort, per a ho qual tenia el dret a erigir les forques al terme del senyoriu com símbol de dites competències. A més, juntament amb aquest convincent poder coercitiu del senyor, el mer imperi implicava potser un aspecte no reconegut en cap llei, però sens dubte molt efectiu: quan el senyor d'un lloc rebia el mer imperi per al seu senyoriu disposava d'un instrument de control total sobre els seus vassalls, els quals sempre que fóra necessari podia pressionar segons els seus interessos, podia jutjar en qualsevol enfrontament dels vassalls contra els seus drets senyoriaus i a més ell era el rebedor de les apel·lacions i, a fi de comptes, els veïns dels seus senyoriu podien amb açò ser reprimits davant qualsevol intent de resistència contra ell. El poder de coerció quedava així legítimament arrodonit en les mans senyoriaus.

La monarquia, Jaume I i els seus successors, no proliferaren al llarg del segle XIII en la concessió del mer imperi a la noblesa assentada al País Valencià;

¹ FERRER I MALLOL, M.ª T., «El patrimoni reial i la recuperació dels senyoriu jurisdiccional en els Estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV», *Anuario Estudios Medievales*, t. 7, 1970-71, p. 360.

² ROMEU ALFARO, S., «Los fueros de Valencia y los fueros de Aragón: la jurisdicción alfonsina», *Anuario Hist.ª Derecho Español*, t. 42, 1972, pp. 75-115.

més bé feren un escàs ús de dita alienació d'un dret reial com era el mer imperi. Amb tot no tardà en anar donant-se eixa concessió, unes vegades més com simple recompensa a uns col·laboradors fidels, però també, i cada vegada més, com necessitat perentòria d'una monarquia que trobava en la venda de la jurisdicció criminal dels pobles a favor del seu senyor, així com qualsevol altre aspecte del Patrimoni Reial, la via de recursos econòmics urgents per solventar els problemes d'una Hisenda Reial amb excassos ingressos al llarg del segle XIV³.

El resultat fou que la monarquia catalano-aragonesa, des de Pere el Gran, i sobre tot amb el Pere el Cerimoniós i Joan I, es dedicà a una molt ampla alienació del seu patrimoni i que a la mort del dit Joan I es trobara la Cort amb tal fallida d'ingressos que es donara l'intent de procés contra els col·laboradors i consellers del rei, entre ells Bernat Metge, procés al qual finalment se li tirà terra al damunt sense arribar a solucions de fons⁴.

Amb tot, el propi Joan I, els anys finals del segle XIV, començà una política de recuperació del Patrimoni Reial alienat pels seus antecessors i àdhuc per ell mateix, ordenant-ne fer un inventari exhaustiu d'eixos béns, així com encetant els mecanismes necessaris i adients per a procedir a la dita recuperació, continuant-se aquesta tasca d'inventari i relació amb Martí I, qui fou qui realment portà a la pràctica parcialment i amb moltes contradiccions, les quals faria falta estudiar, la política citada de recuperació als primers anys del segle XV⁵.

Al cas valencià la campanya oficial de dita recuperació del Patrimoni Reial s'encetà el 26 de juny de 1398, quan Martí I manà al Batlle general del Regne de València, en Nicolau Pujada, dirigir els treballs d'indentificació dels béns, encara que fou en Guillem Ferrer qui jugà un paper destacat com representant reial i un dels comissaris extraordinaris qui anaren prenent la direcció dels afers, com ara negociant les redempcions d'Alcoi, Elx, Crevillent i moltes altres viles⁶.

Aquesta política de recuperació, a l'igual que a la resta de la Corona, s'encetà per les vies més sencilles i favorables als projectes reials donada la manca de recursos monetaris existents a la Hisenda reial, i dita via fou la redempció dels drets jurisdiccionals i en concret el mer imperi doncs en principi era l'única que no devia pagar la monarquia, ja que els veïns de la vila afectada en general no dubtaren en fer ells mateixos l'esforç econòmic i així recollien les quantitats necessàries, amb tot lo qual al rei li eixia debades l'operació i enfortia la seva pròpia posició⁷.

El cas que aportem en aquest treball es troba inclòs dins d'aquesta mateixa política de recuperació dels drets reials, però amb una antelació cronològica,

³ Sobre els problemes econòmics de la monarquia catalano-aragonesa, vore el citat treball de FERRER, M.ª T., o les freqüents notícies del tema a qualsevol història dels reis, des de Jaume I a Martí l'Humà.

⁴ MITJA, M., «Procés contra els consellers, domèstics i curials de Joan I, entre ells Bernat Metge», *Bol. Real Academia Buenas Letras Barcelona*, t. XXVII, (1957-58), pp. 375-417.

⁵ FERRER I MALLOL, M.ª T., *op. cit.*, pp. 351-491.

⁶ *Ibidem*, pp. 381-382.

⁷ *Ibidem*, p. 359.

doncs es va donar l'any 1393, quan Joan I tornà a obtindre el mer i mixte imperi de la vila d'Onda, vila pertanyent al senyoriu de l'Orde de Montesa, posant els fets en evidència les contradiccions de fons en la suposada política pro-ciutats reials dels monarques i en concret a favor de la ciutat de València.

Onda, població musulmana amb certa importància dins el territori castral del camp de Borriana, va ser retinguda després de la conquesta com vila reial pel propi Jaume I i, com a la resta de viles del reialenc, va procedir a fer-ne un repartiment de parcel·les a repobladors, els quals constituïren un grup d'hòmens lliures i propietaris de la terra, sense sistema emfitèutic per tant, i sols amb alguna donació més compacta de tota una alqueria a un sols personatge, creant-se així un xicotet senyoriu com ara el de Tales, on sí romangueren els pobladors musulmans.

Posteriorment, i després de la revolta musulmana del 1248, la vila d'Onda rebé del propi Jaume I una carta pobla datada el 28 d'abril de 1248, on es ratificaven als seus habitants totes les donacions fetes i les franquícies de vila reial, retenint-se el monarca però, els monopolis de carnisseria, forns, molins, banys, mercat, tintoreria i obradors, actuant-ne lògicament al lloc un Justícia i un Batlle com agents del monarca⁸.

La seva història medieval per tant no hauria distat de la d'altres viles del reialenc valencià, com ara Borriana, Alzira o la pròpia ciutat de València si no fóra perquè l'any 1280, el 7 de desembre en concret, Pere el Gran va efectuar el canvi amb l'Orde de Sant Joan de l'Hospital de la vila d'Onda i la de Gallur, aquesta a Aragó, per Emposta, incloent-hi a favor de l'Hospital totes les alqueries, fortalezes, hòmens habitants, quèsties, peites, justícia civil i multes, quarts i quints, «excepto mero imperio»⁹, el que volia dir que per primera vegada a Onda hi havia, per una banda, el senyoriu territorial, reduït des del moment que les terres eren al·lodials i franques dels veïns majoritàriament des de l'època del Repartiment de Jaume I, i centrat sols en una renda relativament poc important dels monopolis, al que s'afegia la possessió de la jurisdicció civil per part dels Hospitalers, els quals començaren a designar un Justícia anual per aplicar-la en dit àmbit; per altra banda, a Onda seguia existint un Justícia Reial, així com un Batlle, encarregat el primer d'aplicar la justícia criminal i tenir la jurisdicció sobre els musulmans, i el segon de curar i rebre els drets del rei a la població.

No hi ha referències amples d'aquest final del segle XIII sobre com es produí la molt probable confrontació de competències entre ambdues jurisdiccions; sí tenim documentat, però, el funcionament del Consell Municipal amb un Justícia i uns jurats en 1285, molt probablement copiant el model municipal de la ciutat de València, així com els poders del Batlle reial sobre els musulmans del terme. També coneguem la concessió del nomenament per a aplicar el mer imperi en dita vila junt a les mateixes funcions a Castelló, Almassora, Cabanes i Vilafamés a

⁸ Arxiu del Regne de València (A.R.V.), Clergat, Montesa, Lligall 868, caixa 2.281-82; Arxiu Històric Nacional (Madrid) (A.H.N.); Ordes Militars (OO.MM.), Montesa, Pergamins Reials n.º 87 a n.º 90, i també d'ell, Llibre 542c, f. 17 v.º-18 r.º Publicada per BETI, M., al *Boletín Soc. Castellonense Cultura*, t. V, 1924, pp. 283-285, i recentment per GARCIA EDO, V., a *Miralcamp*, Onda, n.º 1, 1984, pp. 47-56.

un tal Pere d'Olivella el 16 de setembre del 1286¹⁰, molt probablement exercint-ne les funcions de Justícia Reial a totes les dites viles en l'àmbit del mer imperi. Amb tot, una primera notícia referida a possibles incidents pel repart de la jurisdicció potser el manament d'Alfons III en 1291 al Justícia i jurats d'Onda per a què comparegueren davant ell amb alguns prohòmens de la vila i portant el llibre de la Cúria sense que sapiguem però el contingut exacte del problema¹¹.

El següent pas en l'evolució de les jurisdiccions a la vila d'Onda es produí l'any 1298, quan Jaume II va vendre el 21 de juny, a Palamós estant el mer imperi d'Onda al castellà d'Emposta de l'Orde de l'Hospital Fr. Ramon de Ripoll per 15.000 sous¹². Això pareix que no va ser un fet aïllat, doncs uns mesos abans el rei havia venut el mateix mer imperi del terme de Xivert als Templers; el més important amb tot era que des d'eixe dia aquesta alienació de Jaume II comportà pels hospitalers tot el domini jurisdiccional sobre la vila d'Onda i lògicament el control sobre les actuacions dels seus vassalls.

Aquesta situació no va durar molt i, a diferència d'altres llocs, als pocs anys Jaume II feu esforços per recuperar el mer imperi d'Onda, a pesar de les resistències dels hospitalers, els quals no tenien cap d'interés en el tema, raó per la qual el monarca es veié obligat a dipositar els 15.000 sous de la venda en tres taules de canvi i a favor de Fr. Arnau de Soler, lloctinent del Mestre de l'Hospital, com representant legal dels Hospitalers, i demostrant per tant públicament la seva recuperació legal de la jurisdicció criminal a Onda¹³.

Açò va perdurar els anys següents i, per tant, al moment d'integrar-se la vila d'Onda al senyoriu de Montesa l'any 1319, com resultat final del llarg procés de desaparició de l'Orde del Temple i per butlla papal, tots els antics béns dels Hospitalers a la vila passaren a mans de l'Orde de Montesa, mantenint-se la població també amb la mateixa situació jurisdiccional que fins aleshores: el mixte imperi i civil per Montesa i el mer imperi i la criminal en mans del Justícia Reial¹⁴.

Potser l'aspecte més fosc va ser la definició de les competències de la nova Orde de Montesa sobre la població musulmana de les alqueries de Tales i Artesa i la moreria de la pròpia vila d'Onda, les quals necessitaren diverses ordres reials aclarint-ne com eren repartits els drets sobre dita comunitat. És el cas del 19 de gener de 1320, quan Jaume II manà al Justícia Reial d'Onda es mantinguera en l'ús de la seva jurisdicció sobre els musulmans de la vila de la mateixa forma i manera que ho havia fet quan era hospitalera, i manà també al Batlle general de

⁹ A.R.V., Reial Cancelleria, n.º 614, f. 47, i també Clergat, Montesa, Lligall 868, caixa 2.281-82.

¹⁰ Arxiu Corona d'Aragó, Barcelona (A.C.A.), Alfons III, Registre Cancelleria n.º 64, f. 11.

¹¹ A.C.A., Alfons III, Registre n.º 85, f. 106 v.º, 1291, març, 7, Castelló.

¹² Relatada la venda a la concòrdia entre Joan I i Montesa de l'any 1393 i que publiquem a l'apèndix, A.R.V., Reial Cancelleria, n.º 611, f. 127 r.º: «dictum merum imperium et quodcumque et quantumcumque ius pertinens sibi in mixto et qualibet iurisdictione criminali vel civili...».

¹³ RULL, B., *Noticario histórico de Onda*, Onda, 1967, p. 70.

¹⁴ Aquest punt, a més de dir-ho els inventaris de Montesa de 1320, apareix aclarit a la concòrdia del 1393, document n.º 4: «omne iurisdictione mero imperio dumtaxat excepto».

València que'l seu lloctinent a Onda continuara aplicant els càstics als moros de dita vila com ho havia fet fins eixe moment¹⁵.

Mesos després el Mestre de Montesa aconseguí de nou de Jaume II certes concessions favorables en quant a l'aplicació de la jurisdicció sobre els dits musulmans sense implicar però majors competències per als oficials senyorials: primer, que quan el Batlle General del Regne de València o el seu lloctinent a Onda tingueren que procedir per qüestions criminals, de mer imperi, contra els moros de la vila, farien el juí a la localitat i no se'ls portarien pressos a cap altre lloc per jutjar-los fora d'allí¹⁶, dret ampliat l'any següent quan el monarca, a instància ara del Comanador d'Onda, manà que les costes dels processos contra els jueus i musulmans de dita vila les pagara la Cúria, així com que per carceratge i escriptures no se'ls cobrara més que les quantitats acostumades a altres llocs del regne¹⁷.

El tema del repart de jurisdiccions, civil i criminal, entre Montesa i la monarquia continuà els anys posteriors amb noves ratificacions d'eixa situació, tal com es veu als manaments de Jaume II al Batlle General del Regne de València fets a dita ciutat el 6 de febrer del 1325 i, especialment, al moment quan es va produir la redacció dels furs concernents a l'anomenada jurisdicció «alfonsina» a les Corts de València de 1329-30, començades l'11 de maig del 1329 i que publiquen furs el 24 d'octubre d'eixe any i el 10 de gener de 1330¹⁸.

En base a ella tots els senyors i ciutadans del Regne rebien el dret a tindre la jurisdicció civil a les seves propietats amb sols ocupar-les amb un mínim de veïns i, segons Silvia Romeu, qui segueix al clàssic Luis Matheu i Sanz, també inclou aspectes de la jurisdicció criminal que no comportaren pena de mort, mutilació o pena corporal, o que foren causes de ferides¹⁹.

Pareix que a partir d'ells Montesa intentà assumir competències jurisdiccionalment resistent encara a perdre poders relatius al mer imperi dins la vila d'Onda. Així ocorri el 1342, quan el lloctinent del Batlle General del Regne, Jaume de Castellet, se n'assabentà que dos musulmans d'Onda, acusats de la mort d'un altre musulmà, havien segut fets jutjar per ordre del Comanador i Justícia del poble, raó per la qual els va acusar d'arrogar-se poders que no tenien i els comminà a entregar-li els dos presoners per a ser jutjats per ell a València²⁰.

Així mateix a dit període cronològic comprovem com cascun any, els primers dies de gener, els jurats i prohòmens d'Onda elegien, segons Furs de València,

¹⁵ La primera carta es troba en A.H.N., Montesa, Pergamí Reial n.º 211, i A.C.A., Registre n.º 168, f. 272, i la segona, en A.H.N., id., Pergamí R. 208 a R. 210, i A.C.A., Registre n.º 168, f. 271 v.º

¹⁶ 1320, juliol 24. Calataiud. A.R.V., Reial Cancelleria, n.º 611, f. 125 v., i A.H.N., Montesa, Pergamí R. 231, i A.C.A., Registre n.º 171, f. 84. Document n.º 1.

¹⁷ 1321, abril 28. A.H.N., Montesa, Pergamí R. 244.

¹⁸ ROMEU, S., *op. cit.*, p. 93.

¹⁹ ROMEU, S., *op. cit.*, pp. 99 a 101, i MATHEU I SANZ, L., *De Regimine Regni Valentie*, Lyon, 1704, c. VI.

²⁰ 1342, març 24. València. A.R.V., Reial Cancelleria, n.º 611, f. 125 v.º, document n.º 2.

el nou Justícia del poble, qui a continuació era presentat al Portanveus de Procurador del Regne o al lloctinent de Procurador per a què li foren donats els poders relatius a l'exercici del mer imperi per a eixe any, tal com l'havien tingut els seus antecessors, nomenant-se també a partir dels anys 30 del segle XIV un assessor que li aconsellava a nivell legal en la seva funció²¹.

El següent pas important en el repart de la jurisdicció fou el 14 d'abril de 1343, quan Pere el Cerimoniós, a fi de recabdar diners per a l'expedició contra Jaume de Mallorca, vengué a l'Orde de Montesa el mer imperi de les viles d'Onda, Vilafamés, Sueca, Perputxent i Montroi, i el seu dret de cena i de la Regina a les alqueries de Seca i Vinarragell, al terme de Borriana, per 80.000 sous tot, junt a alguns altres drets per quantitats inferiors, retenint-se de totes les maneres el dret de retrovenda quan li tornara els diners als montesians²².

Aquest va ser el moment al qual l'Orde de Montesa aconseguí arrodonir el seu senyoriu a nivell jurisdiccional a tots els seus pobles, iniciant-se així el període de més llarga duració al qual Onda quedà fora de la intervenció de la justícia reial. Això permetia l'actuació senyorial a tots els assumptes de la població i, a fi de comptes, que qualsevol possible plet o resistència dels veïns contra ella fóra solventada al seu favor pels jutges que nomenava el Mestre de Montesa, per molta elecció segons Furs de València que feren els d'Onda del seu Justícia i jurats tots els anys, doncs el primer sols era responsable dels plets en primera instància²³.

Fou justament quan es complien 50 anys d'aquesta alienació del Reial Patrimoni que, dins els forts enfrontaments dels pobles de l'Orde amb el seu Mestre Fr. Berenguer Marc, la vila d'Onda gestionà la recuperació del mer imperi a favor de la justícia reial, recabdant els diners necessaris, 27.000 sous, i entregant-los al rei, amb qui negociaren uns acords sobre els drets de la vila i la possibilitat/necessitat d'establir sises o imposicions als productes venuts al mercat durant 50 anys a la fi d'amortitzar els diners oferits. Dies després el monarca entregava els diners al Mestre, firmant-se uns capítols el 25 d'abril de 1393 pels quals el rei recuperava el mer imperi d'Onda i de la resta de viles venudes l'any 1343.

Els fets no acabaren amb açò, i a continuació, dins la política reial d'obtindre recursos econòmics fent promeses o possibles franquícies, pareix que donà nous ànims als veïns d'Onda, amb col·laboració de la ciutat de València, a fi de què recabdaren més diners per a una possible reintegració de la vila al reialenc, anul·lant-se la venda del 1280 als hospitalers. Es parla de 100.000 sous entregats a Joan I en eixes dates i la concessió el 30 d'abril de 1393 de privilegis reials que incorporaven la vila a la Corona junt amb Vilafamés, amb promesa de no tornar

²¹ Nomenaments documentats en 1326, 1329, 1332, 1334, 1335 i 1339, A.R.V., Reial, n.º 611. Tots ells tenen el mateix contingut que'l reproduït al document n.º 3 de l'apèndix.

²² A.R.V., Reial, n.º 611, ff. 126 r.º-127 v.º i 149 r.º; id., Fons en depòsit, Pergamins, caixa n.º 1, n.º 22; A.H.N., Montesa, Pergamins Reials, n.º 388, i A.C.A., Pere IV, Pergamí n.º 647. La promesa de recuperar-ho, del mateix dia, a A.H.N., id., Pergamí R. 392 a R. 394, i A.C.A., Registre 990, ff. 84 i 91. La possessió la va fer el comissari Reial y lloctinent de Governador del Regne en Guillem Pedriça el 29 d'abril de 1343, segons una regesta feta a Sueca l'any 1859, Arxiu Municipal de Sueca, Fons Antic, caixa 324-325.

²³ A.H.N., Montesa, Pergamins Reials, n.º 466 a 468.

a alienar-les mai més, i si el rei tardava més d'un mes en contestar al recurs sobre una possible alienació, les dues viles passarien a ser gestionades per la ciutat de València, convertides en llocs del seu terme general, resultat tot això de les negociacions portades pel rei amb Onda i la ciutat de València i que arribaren a la redacció d'uns capítols per a cada pacte on s'arreglaven totes aquestes promeses²⁴.

Són confusos els resultats de tal actuació; pareix evident, però, la realitat d'un intent per part de la vila d'Onda i dels oficials reials d'aplicar la pràctica de la venda de la jurisdicció criminal, anul·lant les competències de Montesa i exercint la jurisdicció pel seu compte, com es veu pel manament d'en Berenguer de Cortilles, procurador del rei, de què els nous jurats de la vila li juren a ell el càrrec i no al Mestre, i uns dies després incorporant al Justícia la jurisdicció criminal de la vila, així com les de Tales i Artesa, fets que foren ràpidament resposts, encara que amb escàs èxit, pel Mestre Fr. Berenguer Marc, manant-lis als jurats que sols li acataren a ell²⁵.

Després de les diverses alternatives en quant al repart de la jurisdicció al llarg del segle XIV, finalment als seus últims anys es dona un intent per trobar una concòrdia i acord entre el monarca i Montesa respecte el repart de funcions i per solucionar el greu conflicte esclatat l'any 1393 amb la recuperació del mer imperi pel rei i el fosc intent d'Onda d'incorporar-se al reialenc.

No tenim documentat exactament el procés al llarg de l'estiu de 1393, encara que pareix probable, donades les notícies sobre el jurament dels jurats i l'ús del mer imperi pel Justícia, que Onda va restar com vila reial durant eixos mesos, des del primer de juny a novembre, i que finalment, en un dels freqüents canvis d'aliança de Joan I en eixos anys i a pesar de la clara marginació a la qual s'havia vist sotmés el Mestre de Montesa, el 16 de novembre signaven Mestre i rei una concòrdia que venia a ser un primer intent de solventar el tema, i per altra part demostrava que la possible triple aliança viles del senyoriu-ciutat de València-monarquia era circumstancial i que prompte, tant el rei com el Mestre, trobaven més útil als seus interessos arribar a un enteniment que continuar afavorint la resistència dels vassalls de la noblesa valenciana.

El pacte fou signat al castell d'Emposta adoptant la forma d'un manament reial al qual es recollisen els fets més importants en quant a la jurisdicció d'Onda des de la conquesta, relatant una per una les alternatives i donacions o vendes, així com les interpretacions d'eixes concessions del mer o mixte imperi que feïen, en primer lloc, els oficials reials i després els de Montesa per a, en una segona etapa del document, detallar parcialment el que havia passat eixe últim any i en concret la recuperació per retrovenda del mer imperi i les negociacions portades

²⁴ RULL, B., *op. cit.*, pp. 74-75, i VIDAL, E., *Valencia en la época de Juan I*, València, 1972, p. 247-48, i citats eixos capítols al pacte de Fr. Berenguer Marc i Joan I de 16 de novembre de 1393, publicat com document n.º 4 al final.

²⁵ 1393, maig 21. València. Manament del Mestre per evitar eixa situació. A.H.N., OO.MM., Montesa, Llibre 832c, i un pergami del 15 de juny, citat com existent a l'Arxiu Municipal d'Onda en 1925 per REVEST CORZO, L., *B.S.C.C.*, t. XL, 1964, p. 272.

pel rei amb Onda i València, acabant-ne amb un últim relat «oficial» de les alienacions legals de la jurisdicció a favor de l'Hospital primer i dels montesians després i declarant que, per a evitar «perjudicis» i mals a Montesa, el rei li reconeixia l'atribució del mixte imperi i jurisdicció civil, mentre es retenia el mer imperi i criminal fins que aclarira a qui corresponia a partir d'un estudi més detallat del cas²⁶. Aleshores, i en la pràctica, Joan I es saltava els pactes amb Onda i València, no sols no cercant el convertir-la en reial, i per tant mantenint el mixte imperi en mans senyorial en vigor de la jurisdicció alfonsina, sinó també «oblidant» els diners donats a ell per la vila i cedint clarament a favor de l'Orde de Montesa, amb la qual es troba molt més a prop lògicament.

Amb tot això però, no quedà resolt el tema ni molt menys. Sols es tractava d'un acte, el primer, d'una sèrie d'enfrontaments entre els monarques i l'Orde de Montesa a aquestos anys finals del segle XIV i inicis del XV, època de Joan I i Martí l'Humà, els quals no dubten en la seva desesperada recerca de recursos econòmics en pactar acords antisenyorials amb els vassalls de la seva noblesa, a canvi de fortes sumes de diners és clar, per als pocs mesos canviar d'aliança, pactar la pau i acord amb el seu aliat natural, la noblesa dels seus regnes, intercanviant-se noves donacions monetàries a favor del rei i concessions en favor dels dits nobles, bàsicament el trencar el recolzament reial anterior als vassalls revoltats. Entremig la ciutat de València, protagonista de negociacions i iniciatives antisenyorials, signant acords amb Joan I per a defensar ella el Patrimoni Reial i les seves regalies, com ara el cas del Maestrat de Montesa el 29 de maig d'eixe conflictiu 1393, incorporant les clàusules que citavem abans sobre que cas de no defensar el rei el seu patrimoni i alienar béns i drets la ciutat tindria el dret a retindre el seu control i incorporar-los al patrimoni del municipi²⁷.

A fi de comptes una monarquia greument colpejada per la crisi de les seves rendes, la crisi del segle XIV, patentitzada en l'afonament de la seva hisenda i que la porta a eixes actuacions desgovernades de canvis de bàndols i ajudes en escassos mesos, reproduint-se a més els fets varies vegades, tant per part del rei Joan com de Martí I. També la imatge de l'Orde de Montesa com senyora de la vila d'Onda, i de tot el seu senyoriu, durament atacada a la base de la seva supervivència: no sols es troba amb els mateixos problemes de caiguda de les rendes que pateix el rei, sinó que els seus vassalls se li revoltent, paguen per eixir-ne del seu senyoriu, i si fan cobrament extraordinari d'impostos al poble no és per donar-los al senyor, sinó al monarca. Orde de Montesa, doncs, que no rep nous recursos, sinó que a més es vorà obligada a exigir més diners als seus pobles, no per a ella, sinó per pagar a Joan I el canvi d'aliança, el recolzament i, en una

²⁶ 1393, novembre 16. Emposta. A.R.V., Reial, n.º 611, ff. 127 r.º i v.º i 147 r.º; A.H.N., OO.MM., Montesa, Pergamí R. 483 a 485.

²⁷ A.C.A., Registre n.º 1.907, f. 86 v.º, i A.H.N., OO.MM., Montesa, Pergamí particular de 4 de setembre de 1395. És el pacte del qual hi ha notícia a la concòrdia de 16 de novembre i que citàvem més amunt com produït junt a un altre del rei amb Onda.

paraula, el que se li reconega el seu senyoriu, base de funcionament del sistema feudal, el qual es veu trontollar per l'actuació reial.

Darrerament el poble, la vila d'Onda, aprofitant els problemes de la monarquia per a lluitar, per eixir-se'n del control senyorial, desitjant el reincorporar-se al reialenc i disposats a pagar eixe preu, al rei és clar, implantant sises sobre el consum i impostos extraordinaris, endeutant-se i carregant censals, apretant-se el cinturó en uns anys que també són dificultosos per a ells; i traïts, traïts per un monarca que ha acceptat els seus diners a canvi de promeses de franquícies i llibertats i que, al passar uns mesos, inclús després de deixar que eliminaren els delegats senyorials a la vila, veuen com canvia d'aliança i pacta la reafirmació del senyoriu, el tornar en part a la situació anterior i a canvi d'uns diners que, en última instància, també eixiran de les seves butxaques.

Seran, doncs, els «veïns e habitants de la vila e terme d'Onda» els qui, una vegada més perdran amb aquestes concòrdies entre senyors feudals, com són el seu Mestre de Montesa i el seu rei Joan; sí, la jurisdicció criminal quedarà ara en mans d'oficials reials, inclús d'un veí del poble, s'haurà trencat així el domini senyorial dels darrers 50 anys, però les il·lusions d'uns mesos abans, de tornar a ser vila reial, s'han esvaït. I no és açò el fet més negre: els anys següents va tornar a repetir-se la història i també amb el nou rei, amb Martí I, qui reproduí les actuacions del seu germà i pactà noves capitulacions del mateix estil i idèntics resultats per al poble d'Onda, deixant aleshores en suspens un dels primers casos d'intentar la recuperació del patrimoni reial al País Valencià, amb una clara iniciativa popular de la citada vila d'Onda i que xocà amb una política fluctuant, contradictòria vers les viles reials, però probablement coherent en el fons per als interessos de la monarquia, la qual preferia sols recuperar el mer imperi que entrebancar fortament la posició de la seva noblessa, cas de l'Orde de Montesa.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Document n.º 1.

1320, juliol 24. Calataiud.

Jaume I, rei de la Corona d'Aragó, mana que'ls musulmans d'Onda, vila del senyoriu de Montesa, no puguen ser trets de la població per a ser jutjats.

A.R.V., Reial Cancelleria n.º 611. f. 125 v.º

f. 125 v.º Noverint universi quod nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonum, Valentie, Sardinie et Corsice ac Comes Barchinone, volentes vos venerabilem et religiosum virum fratrem Arnaldum de Solerio, monasterii beate Maria de Montesie Ordinis Calatrave Magistratum, favore prosequi gracioso ad supplicationem nobis pro vestra parte factam, de gratia speciali donamus et concedimus vobis et vestro conventui ac monasterio supradicto ad imperpetuum et per nos, sarracenis habitantibus et habitaturis in loco vostro de Onda, in

regno nostro Valentie situato, in quo loco nos merum imperium habemus et habere debemus quod quandocumque et quotienscumque per baiulum nostrum regni Valentie generalem vel eius locumtenentem, contingat procedi criminaliter contra dictos sarracenos Onde in generali vel in spetiali in casu vel casibus quibus ex delictis vel criminibus inter se commissis fuerit contra eos ex mero imperio procedendum baiulus ipse generalis noster vel eius locumtenens in dicto loco de Onda procedat et procedere teneatur contra ipsos sarracenos in ipso eodem loco de Onda pro ut crimina. Et excessus ipsorum sarracenorum vel alicuius eorum requisierint faciendum. Ita siquidem quod baiulus ipse ratione dicti processus seu processum ipsos sarracenos de dicto loco non extrahat nec ad alia locum vel loca transducatur contra ipsos propterea processurus, mandamus igitur per presentem cartam nostram baiulo nostro regni Valentie generali et eius locumtenenti presentibus et qui pro tempore fuerint quod premissam concessionem nostram teneant et observent ac teneri faciant et servari. In cuius rei testimonium presentem cartam inde fieri et sigilli nostri pendentis munimint mandamus comuniri. Data Calataiubi nono kalendis augusti anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o vicesimo.

Sig + num Jacobi Dei gratia regis Aragonum, Valentie, Sardinie et Corsice ac Comitibus Barchinone. Testes sunt frater Martinus Petri de Ros, Castellanus Emposte, Johannes Eximini d'Urrea, infans Petrus domini regis filius, Bernardus de Seriano, Blasius Maça. Signum Bernardi de Ausone dicti domini regis notarii qui de mandato ipsius domini regis hoc scribi feci et clausi loco, die et anno prefixis.

Document n.º 2.

1342, març 24. València.

En Jaume de Castellet, lloctinent del Batlle General del Regne de València, mana al Comanador i Justícia d'Onda li entreguen dos moros de dita vila, doncs ell és qui té competències per jutjar-los criminalment.

A.R.V., Reial Cancelleria n.º 611, f. 125 v.º

Als honrats e discrets lo Comanador e Justícia de Onda o lurs loctinents, de nos en Jaume de Castellet, tinentloch del honrat n'Arnau Çamorera, Batle General del Regne de València, salut e honor. Com vos tingats preses e caplevats Mahomet, fill de Mahomet Borçan, Çaat e Azmet, fills de Mahomat Atnaytarsar, sarrahins de Onda, los quals són stats acusats o encolpats de la mort de Mahomat Abdulfaquen, sarrahí del dit loch, e los quals segons qui's diu vos havets feyts jutgar a cent e vin açots cascadu de aquells per l'alcaadí del senyor rey. On com la conexença e juredicció del dit feyt e execució dels dits açots pertanga al senyor rey e a nos per aquell e no a vos ne a alcun altre, per tal meravellam-nos de vos e de cascadu de vos, com vos sets entremeses abdoşes o la un de vos de jutgar o fer jutgar los dits sarrahins en lo dit cars, usurpan la juredicció real, protestan que de la dita usurpació puxats ésser convenguts en son loch e temps; de part del dit senyor rey vos manam e de la nostra requerim que vista la present nos remetats los dits sarrahins ensemps ab lo procés contra aquells per vos o la un de vos feyt per Guillamó Colomines, saig de la nostra cort portador de la present, qui ab altres persones a açò covinents nos amenarà los dits presos per tal que nos contra aquells puxem evantar segons que de justícia serà fahedor; en altra manera certifficam-vos que nos hiram al dit loch de Onda per la dita rahó e us farem pagar e satisfer totes messions que's convidran fer per la dita rahó. Data Valencia nono kalendas aprilis anno Domini millesimo CCC^o XL° secundo.

Document n.º 3.

1329, gener 11. València.

En Llop Eximénez de Perenxisa, lloctinent del Procurador del Regne de València, rep el jurament del nou Justícia d'Onda i li dóna poders del mer imperi.

A.R.V., Reial Cancelleria n.º 611, f. 120 v.º

Die jovis tercio idus januarii anno Domini millesimo trescentesimo vicesimo nono, comparech davant l'onrat en Lop Eximenez de Perenchisa, tinent loch de procurador, en Pere Sànxez de Castelló, vehí d'Onda, e presenta a aquell la letra següent:

Al molt noble portantveus de procurador en lo Regne de València, etc., o a son loch-tinent, dels Jurats e prohoms d'Onda, appellats a la vostra honor coneguen vostra discreció, que Pero Sànxez de Castellot, portador de la present, és creat Justícia del loch d'Onda e va fer sagrament en vostre poder per rahon del exercici del mer imperi pertanyent al senyor rei en lo dit loch d'Onda e en son terme, perque certifficam-vos que'll, en Pere Sànxez, és elet en justícia segons que és acostumat fer en lo dit loch e segons que per fur de València és fahedor. Scrita Onda sexto idus anno Domini millesimo trescentesimo vicesimo nono.

En Pere Sànxez de Castellot, Justícia d'Onda, jura per Déu e per los Sants Evangelis per ell corporalment tocats que per tot l'any següent usará en lo dit loch bé e lealment del officí del exercici del mer imperi al senyor rey en lo dic loch pertanyent segons que en lo fur de València és contengut.

Nos en Llop Eximénez de Perenchisa, tinent loch de Procurador en lo regne de València, confians de la fe e lealtat e sufficiència de vos dit honrat en Pere Sànxez de Castelló, vehin d'Onda e Justícia del dit loch en l'any present, comanam a vos dit Pere Sànxez de Castelló, duran lo temps del justiciat vostre, lo officí del exercici del mer imperi lo qual dit senyor rey ha e haver deu en lo dit loch d'Onda e en son terme. En axí que vos eo dit officí tingats, regats, procurets e administrets en lo dit loch d'Onda per nos e en nom nostre, bé e lealment per tot lo dit temps, en totes coses e per totes, a profit e utilitat del dit senyor rey, dret e justícia; empero conservant en totes coses e per totes segons que per los altres precessors vostres és estat acostumat de fer en lo temps passat, manants per les presents a tots e sengles vehins e habitants del dit loch d'Onda de qual-sevol condició sien e a tots altres en general que a vos sobre lo exercici del dit mer imperi obeesquen e donen e presten consell, obra e ajuda e favor en totes coses e per totes quantes que vegades per vos o de part vostra recuests ne sien. Nos empero per lo dit temps sobre les dites coses tot nostre loch e veus per la auctoritat damunt dita comanam per la present segons dit és. Data Valentie tercio idus januarii anno Domini millesimo trescentesimo vicesimo nono.

1334, gener 7. València.

En Ramon Castellà, lloctinent del Procurador del Regne de València, pren jurament a en Brunet Pellicer, veí d'Onda, com assessor per eixe any del Justícia d'Onda en quant a l'ús del mer imperi.

A.R.V., Reial Cancelleria n.º 611, f. 121 v.º

En après en lo dit dia de digous nonas Januarii anno predicto, comparech davant lo dit lochtinent de procurador, en Brunet Pellicer assessor en l'any present del dit Justícia

d'Onda e jura en poder del dit lochtinent per Déu e per los Sants Quatre Evangelis que ell axí com a assesor del dit Justícia, entant com toca al crim per rahon del mer imperi al senyor rey pertanyent en lo dit loch, se haurà bé e lealment consellant al dit Justícia lealment segons fur e privilegis del regne de València. En après lo dit lochtinent manà fer la letra següent:

De nos en Ramon Castellà, etc., al honrat lo Justícia d'Onda o son lochtinent, salut e dilecció. Fem-vos saber que en Brunet Pellicer, vehí del dit loch d'Onda, assesor vostre en lo dit offici, ha jurat en nostre poder que ell axí com a assesor vostre en l'any present del vostre justiciat en tant com toca os pertany tant solament al mer imperi lo qual lo senyor rey ha en lo dit loch de Onda, se haurà bé e lealment, consellan a vos en los feyts tocan lo dit mer imperi segons fur e rahó, perque vos les dites coses certifficam per la present letra nostra. Data Valencie nonas januarii anno Domini millesimo trescentesimo tricesimo quarto. Subscripti G.

1393, novembre 16. Emposta.

Joan I, rei de la Corona d'Aragó, fa concòrdia amb el Mestre de Montesa, Fr. Berenguer Marc, i declara que la jurisdicció civil i mixte imperi d'Onda pertany a Montesa, mentre es reserva el mer imperi fins que aclare a qui correspon.

A.R.V., Reial Cancelleria n.º 611, f. 127 r.º i f. 149 r.º
A.H.N., OO.MM., Montesa, Pergamins Reials n.º 483 a 485.

f. 127 r.º In nomine Domini Ihesu Christi pateat universis quod nos Johannes Dei gratia rex Aragonum, etc., cordi gerentes cunctis nostro felici subiectis imperio ministrare iustitiam et unum quoque in suo iure favore ad quod nempe libentiores consurgimus, dimus, videmus circa hec nostrum versari proprium interesse cum non queramus absit nisi que nostra sunt aliis sua libentius tribuendo. Et attendentes solerter quod cum inter nos ex parte una et vos venerabilem et religiosum fratrem Berengarium Marchi, Magistrum Ordinis Militie Beate Marie de Muntesia ex parte altera, suscitata esset seu speraretur questionis materia suscitari de et super mero et mixto imperio et alia iurisdictione quacumque civili et criminali ville de Onda ac terminorum et pertinentiorum eiusdem; quequidem merum et mixtum imperium et aliam quamvis iurisdictionem asseritis vos idem Magister ad vos et dictum vestrum Ordinem pertinere ex causis et titulis qui secuntur: Primo videlicet dictum mixtum imperium et aliam iurisdictionem inferiorem titulo permutacionis sive cambii facti per Illustrissimum dominum Petrum bone memorie regem Aragonum acavum nostrum, de dicto castro et villa de Onda et quibusdam aliis locis cum religioso fratre Galcerando de Timor, comandatore tunc Sancti Petri de Calanda et de Casp ac tenente locum Castellani Emposta, pro castro et villa de Emposta, quod et quam castrum et villam de Onda cum omnibus alcareis, fortitudinibus suis, hominibus et feminis habitantibus et habitaturis ibidem, questiis, peytis, iustitiis civilibus, caloniis et pleno dominio, quartis, quintis et aliis pertinentiis, terminis et iuribus universis pro ut melius et plenius ad ipsum dominum regem ea omnia pertinebant et pertinere debebant quocumque modo, ratione vel causa, et etiam alia quecumque si que reperentur ad opus vel proprietatem ipsius domini regis pertinere vel pertinere posse in castro et villa predictis excepto mero imperio, dedit et tradidit idem dominus Rex ex causa dicti cambii predicto Galcerando de Timor et fratribus Ordinis Hospitalis Jherosolimitani libere atque franche habenda, tenenda et possidenda per eos ut latius hec apparent per instrumentum de dicto cambio factum Valentie VIIº idus decembris anno Mº CCº LXXXº et clausum per Arnaldum Astruc notarium Valentie. Secundo, dictum merum imperium et quodcumque et quantumcumque ius pertinens sibi in mixto et qualibet iurisdictione criminali vel civili ex titulo cuiusdam venditionis certo pretio facte per serenissimum dominum Iacobum

memorie celebris regis Aragonum, Maioricarum, Valentie et Murcie, comitesque Barchinone ac Sante Romane Ecclesie vaxillarum, admiratum et capitaneum generalem, dicto Ordini Hospitalis Iherosolimitani et religioso fratri Raymundo de Ripellis tunc Castellano Emposte ac locumtenente in Ispania Magistri Hospitalis predicti, de dicto mero imperio castri et ville de Onda ac terminorum et pertinentiarum eorum quodquidem merum imperium idem dominus rex Petrus sibi in concambio prenarrato retinuerat ut prefertur necnon et de quocumque et quancumque iure quomodolibet competenti et debenti competere Regi eidem in mixto imperio vel iurisdictione qualibet criminali vel civili dictorum castri et ville de Onda ut in instrumento de dicta venditione confecto in loco de Palamols XII kalendas iulii anno Domini M^o CC^o XC^o VIII° et clauso per Stephanum de Podio notarium publicum in Barchinona et in alia terra et dominatione Regis predicti hec latius exprimuntur. Tercio asseritis prefatum mixtum imperium et quamcumque aliam iurisdictionem civilem et criminalem dictorum castro et ville de Onda et terminorum eiusdem ad vos et dictum Ordinem pertinere vigore seu titulo cuiusdam declarationis seu provisionis illustrissimi domini Regis Iacobi proximedicti in effectu habentis quod recognito in consilio ipsius domini Regis instrumento permutationis seu concambii memorati fuit repertum Magistrum domus Militie de Muntesia ad quem tunc dictum castrum et villa ex ordinatione Summi Pontifice devenerant uti debere in dictis castro et villa omni iurisdictione mero imperio dumtaxat excepto. Et ideo mandavit idem Rex Baiulo Generali Regni Valentie presenti et futuro ne dictum Magistrum et Comendatorem dictorum castri et ville seu Baiulum eorundem impediret ullatum quominus ipsi uterentur in dictis castri et villa de Onda omni iurisdictione mero imperio dumtaxat excepto, quequidem declaratio seu provisio fuit data Valentie VIII° idus marcii anno Domini M^o CCC^o vicesimo quarto. Asseritis ad vos et dictum Ordinem pertinere predictum mixtum imperium et aliam iurisdictionem quamcumque civilem et criminalem vigore fori Regni Valentie editi per illustrem dominum Alfonsum Regem Aragonum avum nostrum memorie recolende, intitulati sub rubrica de jurisdiccio atorgada als qui no han mer imperi, effectualiter continentis et concedentis prelati, personis ecclesiasticis, richis hominibus, militibus, generosis civibus et hominibus villarum, qui non habent merum imperium habentibus loca vel alcareas ubi morantur vel morabuntur quindecim casata christianorum vel plus que non sint sita infra terminos civitatis aut ville habentis merum imperium, iurisdictionem civilem et criminalem et exercitium cognitionem et determinationem eiusdem in hominibus tamen et dumtaxat dictorum locorum et alcarearum et quo ad crimina comissa per eos infra alcareas et loca eadem exceptis omnibus casibus in quibus locum habeat pena mortis naturalis vel civilis aut membri mutilatio. Nobis autem contrarium asserentibus promissorum et dicentibus dictum merum et mixtum imperium et aliam iurisdictionem criminalem dictorum castri et ville ad nos et regiam nostram Coronam plenissime pertinere rationibus et causis inter alias que secuntur: Tum quia sit fuit retentum saltem quo ad merum imperium quod nos tenemus et exercimus [...] dominum Regem Petrum in contractu concambii de super enarrati, cum quia per dictum dominum Regem Iacobum fuit hec declaratum cum eius provisione, data Valentie VIII° idus marcii anno Domini M^o CCC^o XXVIII° commemorata et assignata superius ex adverso, cum etiam vigore luicionis facter per nos anno presenti de mero et mixto imperio el omni iurisdictione criminali // alta et baxa et exercicio eorundem dictorum castri et ville et certorum aliorum locorum certo pretio venditis mediante perpetue gratie instrumento per illustrissimum dominum regem Petrum recordationis eximie Regem Aragonum patrem nostrum, religioso fratri Petro de Thous tunc Magistro Ordinis prelibati cum publico instrumento acto Barchinone XVIII° kalendas madii anno Domini millesimo CCC^o XLIII°, et clauso per Bertrandum de Valls eiusdem domini Regis scriptorem et notarium publicum, quaquidem emptione per dictum fratrem Petrum de Thous Magistrum a dicto domino patre nostro facta et revenditione nobis ex post inde firmat dicimus et pretendimus quod dictum merum et mixtum imperium et alia qualibet iurdictio criminalis non ad dictum Ordinem eiusque Magistrum emptores nec ad vos nunc Magistrum prelibatum, set ad dictum dominum patrem nostrum venditorem et ad nos qui ea redimimus pertine-

f. 127 v.º

bant et pertinent pleno iure. Quibus omnibus vos dictus Magister replicando visus estis satisfacere et ea destruere isto modo dicitis namque primo quod retentio de dicto mero imperio per iamdictum dominum Regem Petrum facta in contractu dicti concambii fuit sublata et subducta omnino per venditionem puram perpetuamque de ipso mero imperio et etiam de quocumque et quantocumque iure in mixto imperio et alia iuredictione criminali et civili sibi pertinenti factam per dominum Regem Iacobum prenotatum et enarratam superius cuius venditionis vigore frater Raymundus de Ripellis tunc Castellanus Emposte et locumtenens Magistri Hospitalis Iherosolimitani in Ispania possessionem dicti meri e mixti imperii fuit adeptus ut dicitur liquide hoc patere per duo publica instrumenta inde confecta alterum nonas Iulii et relictum XI° kalendas septembris anno Domini millesimo CCC^o [CC^o] XC^o VIII° quorum primum fuit clausum per Dominicum Pascasii de Astor, notarium publicum Castillonis Campi Burriane, et relictum per Dominicum Baldirani notarium publicum Onda. Secundo, que dicta declaratio seu provisio per dictum dominum Regem Iacobum ut pretangitur facta VIII° idus marci anno Domini M^o CCC^o XX° solum se referebat et retulit ad contractum et vires contractus concambii seu permutationis predictae et non ad contractum venditionis dicti meri imperii subsequente. Tercio, quod emptio facta novissime per dictum fratrem Petrum de Thous Magistrum de mero et mixto imperio et iuredictione criminali necnon et luicio premissorum facta per nos non obstant vobis nec Ordini supradicto nec fundabant intencionem nostram in aliquo eo quia in actu emptionis premissae fuit inter dictos dominum genitorem nostrum venditorem et fratrem Petrum de Thous emptorem conventum et in pactum deductum quod per ipsam emptionem neutri pretium ius aliquod in proprietate vel possessione acquireretur vel detraherentur ullatenus quinimo predicta vendita remaneant et esent in omnibus et per omnia in statu quo erat tempore venditionis pretacte ut in instrumento conventionali de hiis et aliis facta in palatio regio Barchinone XVIII° kalendas madii anno Domini millesimo CCC^o XLIII°, et clauso per Bertrandum de Vallo ipsius domini Regis scriptorem et notarium publicum extensus hec mostrantur. Et tandem nobis vos dictus Magister duxeritis humiliter supplicandum ut super hiis dignemur per nostra declarationis remedium et alia debite atque prompte vobis et dicto vestro Ordini subvenire. Considerato que Ordo ipse a nostris fuit fundatus progenitoribus et dotatus et que propterea et tanquam rei pie Dei servitio dedicate in animarum dictorum nostrorum progenitorum et nostre refrigerium et salutem debemus eisdem et vobis dicto Magistro nos libentiores et promptiores in exhibitione iusticie exhibere visis deliberate recognitis et examinatis soleretur instrumentis privilegiis, munimentis et documentis predictis et maturo consilio habito, quia per ea non sumus plenarie informati predictum merum imperium ad vos et vestrum Ordinem pertinere, retinemus nobis super eo amplioem deliberationem nichilque pronunciamus et declaramus ad presens, sed reservamus imposterum totum integriter ius utriusque parti pertinens in eodem; super utis mixto imperio et alia iuredictione quacumque civili et criminali dictorum castri et ville et terminorum ac pertinentiarum eorum excepto dicto mero imperio debite, attendentes quod licet vos dictus Magister et vester Ordo predictus per retrovenditionem anno presenti inde nobis factam privati fueritis et ex uti mixto imperio et iuredictione predictis et exercicio eorundem quatenus seu in quantum ad vos vestrumque Ordinem vi et virtute emptionis pretacte facte per dominum fratrem Petrum de Thous quondam Magistrum quomodolibet pertinebant et ipsa nobis nostroque fuerint patrimonio acquisita et incorporata totaliter quatenus et in quantum ea nobis pertinere poterant et debebant vi et virtute retrovenditionis premissae illaque sit acquisita non alienare promissimus nec a nobis et nostro dominio aliquo alienationis genere separare nec transferre in aliquam mundi personam modo aliquo sive causa ut patent ista diffusivae per certa capitula et conventiones factas et iustas inter nos ex parte una et universitatem et probos homines predictorum castri et ville de Onda ex altera cum publico instrumento acto in nostro regali Civitatis Valentie ultima die aprilis anni presentis et etiam per quedam alia capitula et conventiones factas et iustas inter nos ex parte una et universitatem Civitatis Valentie ex altera cum alio publico instrumento acto in dicto regali Valentie XXVIII° die madii anni presentis, in posse Bonanati Egidii

scriptoris nostri et notarii publici per totam nostram regiam dominationem; ac tamen que ex prenotatis conventionibus et pacto specialiter iustis inter dictum dominum genitorem nostrum venditorem et dictum fratrem Petrum de Thous Magistrum emptorem ut superius est expressum evidenter apparet quod per dictam emptionem nullum debuit nec potuit preiudicium generari seu fieri Ordini supradicto ac eius Magistro nec iuribus eorundem imo iura tam dicti domini genitoris nostri quam dictorum Ordinis et Magistri debebant et debent in statu remanere quo erant tempore emptionis premissae. Et quia etiam per instrumenta privilegia, munimenta et documenta predicta ostenditur luculentur dictos castrum et villam cum eorum terminis et cum iusticiis civilibus et caloniis, pleno dominio, quartis, quintis, pertinentiis et iuribus universis et cum aliis quibuscumque que et si qua reperseantur *[sic]* ad opus vel proprietatem ipsius domini Regis pertinere in eisdem castro et villa ac terminis eorundem excepto mero imperio fuisse per dictum dominum Regem Petrum acavum nostrum titulo permutationis et concambii tradita et donata predicto Ordini Hospitalis Iherosolimitani cui Ordo Muntesia prelibatus successit postea et succedit. Pateat etiam per dominum Regem Iacobum proximedictae Regis Petri filium expositum dictum merum imperium cum quocumque iure sibi mixto imperio et alia iurisdictione qualibet pertinenti certo pretio fuisse vendita Ordini Hospitalis Iherosolimitani predicto liquet nec minus fuisse per ipsum dominum Regem Iacobum recognitum in eius consilio instrumentum permutationis iamdictae et demum repertum quod ad Ordinem de Muntesia prenarratum succedentem tunc noviter prefato Ordini Hospitalis pertinebant in dictis castro et villa ac eorum terminis mixtum imperium et alia quevis iurisdictione mero imperio dumtaxat excepto. Apparet inquam intentionem vestri dicti Magistri vestrique Ordinis fuisse fundatum quo ad dictum mixtum imperium et aliam iurisdictionem inferiorem per forum Regni Valentie prenarratum propterea predictum mixtum imperium et aliam quamlibet iurisdictionem criminalem et civilem et exercitium eorundem in dictis castro et villa de Onda et suis alcareis et terminis mero imperio dumtaxat excepto moti ex titulis et aliis per vos superius allegatis et eis diligenter attentis iuris salvitatem et Ordinem omniteros, pronuntiamus, decernimus et declaramus ad vos dictum Magistrum vestrumque Ordinem de Muntesia ex causis pre expressis superius pertinere et illarum preterea ea vobis et ipsi Ordini adiudicamus volentes et etiam providentes ex iustitie debito quod deinceps promissorum vigore vos utrique successores teneatis et possideatis tenereque et // possidere queatis *[sic]* pacifice atque plene mixtum imperium et iurisdictionem predicta excepto dicto mero imperio illisque et exercicio eorundem uti possitis plenarie et quiete et alia disponere de eisdem tanquam de re propria Ordinis prelibati ad vestre libitum voluntatis absque contradictionem et impedimento quocumque nostri officialiumque nostrorum et aliorum etiam quorumcumque. Mandamus itaque de certa scientia et expresse Gubernatori nostro Generali necnon Gubernatori Regni Valentie ac Iusticie et Baiulo, Juratis, probis hominibus ac universitati dictorum castri et ville de Onda et aliis universis et singulis officialibus nostris et subditis ubi libet constitutis presentiores et futuris sub pena decem millium morabatorum auri nobis pro medietatem et vobis dictis Magistro et Ordini pro altera medietate si et quotiens contrafactum fuerit acquirenda et etiam sub ire et indignationis nostre incursu et quanto expressus et fortius possimus quatenus pronuntiationem, declarationem, decretum ad indicationem et provisionem huiusmodi et omnia alia supradicta rata et firma perpetuo habeant, teneant et observent usque dictum Magistrum successoresque vestros et officiales vestri et eorum in usu et exercicio mixti imperii et iurisdictionis predictorum dempto dicto mero imperio nequaqua impediant vel perturbent, imo eis vos et ipsos uti permittant plene et libere non obstantis capitulis, conventionibus atque pactis factis ut predictum et iustus inter nos et dictos Juratos et probos homines predictorum castri et ville de Onda ac etiam Civitatis Valentie memorate. Quoniam nos moti rationabiliter ex premissis eas et ea decernimus ac volumus suadente iustitia non obstare imo prorsus carere quo ad hec viribus et effectu, supplentes etiam et tollentes omnino de plenitudine Regie potestatis omnem defectum nullitatem et vicium si que forsitan in premissis vel aliquo eorundem ratione solemnitatis omisse seu alia reperiri possent notari seu obiti quocumque. Et in nostra regia

f. 149 r.º

bona fide ut stabiliori firmitate premissa subsistant promittimus et iuramus per dominum Deum et eius Sancta Quatuor Evangelia corporaliter manibus nostris tacta in posse nostri prothonotari et notari infrascripti ut publice persone hec stipulantis et recipientis a nobis legitime nomine Ordinis prelibati ac vestri dicti Magistri successorumque vestrorum in eo aliorumque omnium quorum intersit vel possit ac poterit interesse nos omnia et singula supradicta rata, grata et firma semper habere, tenere et servare tenerique et observari facere inconcusse et nil permittere a quo qua in contrarium fieri ullo modo. Quod est datum et actum in castro Emposta XVI° die novembris anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XC^o III°, regnique nostri septimo. Petrus Oltzina.

Signum Johannis Dei gratia Regis Aragonum etc. qui hec omnia laudamus, firmamus etc. et iuramus presensque publicum instrumentum fieri iubemus bulla nostra plumbea inpendenti munitum rex Johannes.

Testes sunt qui fuerunt ad premissa presentes nobilis Raymundus Alamany de Cervilione camarlengus, Bernardus Margarit armorum uxerius milites et Petrus de Berga noçiarum [*sic*] nostri curie promotor consilarii nostri.

Signum mei Bartholomei Sirvent dicti domini Regis prothonotari et regis auctoritate notari publici per totam terram et dominationem eiusdem qui premissis interfui eaque de ipsius domini Regis ma[n]dato scribi, feci et clausi, corrigitur autem in lineis XVIII° cum, et in XVIIIII° dictorum, et in XXXV° emptionem, et in XLVI° seu alia reperiri, et in linea signi domini Regis bulla nostra plumbea inpendenti.

